

भारतात, घटनेकडे चाकोरी पलीकडे पाहणे

समलिंगी जोडप्यांना विवाह हक्क ांच्या तरतुदीत उशीर झाल्यास घटनात्मक हमी, निर्णय चुकीचे ठरतील

मनुराज शुमुगासुंदरम

गेल्या महिन्यात जेव्हा समलिंगी विवाहांच्या प्रश्नाभोवतीची प्रकरणे दिल्लीच्या उच्च न्यायालयासमोर आली, तेव्हा केंद्र सरकार चाचपडत असल्याचे आढळले. भारताच्या सॉलिसिटर जनरलने हे प्रकरण तातडीचे नाही या कारणास्तव हे प्रकरण तहकूब करण्याची विनंती करण्यासाठीच स्वतः ला उपलब्ध करून दिले. कोविड-१९ प्रकरणांच्या दुसर् या लाटेच्या संदर्भात हे प्रकरण महत्वाचे नाही, असा युक्तिवाद केंद्र सरकारने केला असला, तरी वैवाहिक संबंधांचे कायदेशीर संरक्षण न करता - एकमेकांची काळजी घेत असलेल्या समलिंगी आणि विचित्र नातेसंबंधातील व्यक्तींची दुर्दशा या साथीच्या रोगामुळे अधिकच वाढली आहे, या मूलभूत कल्पनेकडे दुर्लक्ष केले. कोणत्याही परिस्थितीत, घटनात्मक न्यायालयात गेलेल्या व्यक्तींच्या वर्गाला नागरी हक्क देण्याच्या बाबतीत केंद्र सरकारला निकड वाटत नाही ही काही चिंतेची बाब आहे.

असे असले तरी, मानवी हक्कांचा विस्तार करण्याच्या दिशेने आंतरराष्ट्रीय आणि देशांतर्गत अशा दोन्ही प्रकारच्या कायद्याचा मोर्चा पाहता न्यायशास्त्राचा अर्थ असा आहे की समलिंगी जोडप्यांना विवाह हक्कांची तरतूद करणे ही केवळ काळाची गोष्ट आहे. असे करण्यास आणखी विलंब झाल्यास आपल्या घटनात्मक हमी, विविध उच्च न्यायालयांनी दिलेले निर्णय आणि आंतरराष्ट्रीय न्यायशास्त्र विकसित करणे चुकीचे ठरेल.

गेल्या दोन दशकांमध्ये एलजीबीटीक्यूआयए+ समुदायासाठी नागरी हक्क स्थापित करण्यात प्रचंड प्रगती झाली आहे.

आंतरराष्ट्रीय न्यायशास्त्र

२००५ मध्ये गृहमंत्र्यांच्या बाबतीत दक्षिण आफ्रिकेचे घटनात्मक न्यायालय आणि आणखी एक विरुद्ध फोरी आणि आणखी एक; लेस्बियन आणि गे इक्लिटी प्रोजेक्ट आणि अठरा इतर विरुद्ध गृह व्यवहार मंत्री आणि इतर [२००५] झॅक १९ यांनी एकमताने असे म्हटले की विवाहाची समान कायद्याची व्याख्या म्हणजे "एका स्त्रीशी एका पुरुषाची कायदेशीर संबंध" दक्षिण आफ्रिका प्रजासत्ताक, १९९६ च्या राज्यघटनेशी विसंगत आहे. परिणामी, दक्षिण आफ्रिकेच्या संसदेला १९६१ च्या विवाह कायदा २५ मध्ये सुधारणा करण्यासाठी १२ महिन्यांची मुदत देण्यात आली होती, असे न केल्यास, घटनात्मक न्यायालयाच्या निर्णयामुळे विवाह कायद्यात सुधारणा होईल, "किंवा पती" या शब्दानंतर "किंवा जोडीदार" या शब्दांचा समावेश करावा. या निकालाचा परिणाम म्हणून नागरी संघ कायदा, २००६ हा कायदा करण्यात आला, ज्यामुळे विवाहमार्गाने १८ वर्षांपेक्षा जास्त वयाच्या दोन व्यक्तींची स्वेच्छेने संघटना सक्षम झाली.

२००७ मध्ये ऑस्ट्रेलियात, क्रिअर समुदायाच्या नागरी हक्कांमध्ये सुधारणा माननीय मायकेल किर्बी (ऑस्ट्रेलियाच्या उच्च न्यायालयाचे तत्कालीन न्यायाधीश) यांनी ऑस्ट्रेलियाच्या अँटर्नी-जनरलला पत्र लिहून न्यायालयीन पेन्शन योजना त्यांच्या ३८ वर्षांच्या समलिंगी भागीदाराला (त्या वेळी) वाढविण्याची मागणी केली होती. फेडरल सरकारच्या सुरुवातीच्या विरोधानंतर समलिंगी संबंध (राष्ट्रकुल कायद्यांमध्ये समान वागणूक – सामान्य कायदा सुधारणा) कायदा

2008 हा कायदा तयार करण्यात आला, ज्यामध्ये समलिंगी जोडप्यांना इतर गोष्टींव्यतिरिक्त सामाजिक सुरक्षा, रोजगार आणि करआकारणी या बाबतीत समान हक्क प्रदान केले जातील. त्याचप्रमाणे इंग्लंड आणि वेल्समध्ये विवाह (समलिंगी जोडपी) कायदा २०१३ मुळे समलिंगी जोडप्यांना नागरी समारंभात किंवा धार्मिक संस्कारांनी लग्न करता आले.

अलीकडेच, २०१५ मध्ये अमेरिकेच्या सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय घेतला की, समलिंगी जोडप्यांना विवाहकरण्याचा मूलभूत अधिकार निश्चित आहे. ओबेर्गेफेल विरुद्ध होजेस यांच्या प्रकरणामुळे अमेरिकेच्या स्थितीत एक महत्त्वपूर्ण बदल झाला आणि समलिंगी विवाहांना मान्यता दिली गेली आणि विरुद्ध लिंगी विवाहांच्या बरोबरीने वागणूक दिली गेली. असे करताना अमेरिकेच्या सर्वोच्च न्यायालयाने समलिंगी जोडप्यांना विवाहाचे हक्क नाकारणे हे "गंभीर आणि सतत नुकसान करणारे, समलिंगी आणि समलिंगी स्त्रियांचा अनादर आणि दुय्यम दर्जाचे" असल्याचे म्हटले. जगभरात, एलजीबीटीक्यूआयए+ समुदायाशी भेदभाव करणाऱ्या असमान कायदांची मान्यता अधिक समावेशक आणि समान होण्यासाठी कायदेशीर व्यवस्थेत सुधारणा आणि आधुनिकीकरण करण्यासाठी ट्रिगर म्हणून काम केले आहे.

न्यायालये आणि नागरी हक्क

भारतात हिंदू विवाह कायदा, १९५५, भारतीय ख्रिस्ती विवाह कायदा, १८७२, मुस्लिम वैयक्तिक कायदा (शरीयत) अर्ज कायदा, १९३७ इत्यादी वैयक्तिक कायदांनुसार विवाह केले गेले. सध्या भारतात समलिंगी आणि विचित्र विवाहांना स्पष्टपणे मान्यता नसली, तरी न्यायालयीन मार्गदर्शनाचा आपण संबंध नाही. अरुणकुमारानंद स्त्रीजा विरुद्ध नोंदणी महानिरीक्षक आणि ओर्स यांच्या बाबतीत. [डब्ल्यू.पी.(एमडी)क्रमांक 2019 चे 4125 आणि 2019 चे डब्ल्यू.पी.(एमडी)क्रमांक 3220], मद्रास उच्च न्यायालयाच्या मदुराई खंडपीठाने हिंदू विवाह कायदा, 1955 अंतर्गत 'वधू' या शब्दामध्ये ट्रान्सवुमन आणि इंटरसेक्स व्यक्तींचा समावेश आहे. त्यामुळे हिंदू धर्माचा दावा करणाऱ्या पुरुष आणि ट्रान्सवुमन यांच्यात विवाह करणे हे या कायदांतर्गत वैध विवाह मानले जाते. हिंदू विवाह कायदा, १९५५ मध्ये वापरल्या जाणार् या शब्दाची व्याप्ती पुरोगामी पद्धतीने वाढवते आणि एलजीबीटीक्यूआयए+ समुदायाच्या विवाह हक्कांची पुनर्कल्पना करण्यासाठी मंच तयार करत असल्याने या निर्णयाची आयात जास्त सांगता येणार नाही.

मद्रास उच्च न्यायालयाचा निर्णय शफीन जहाँ विरुद्ध असोकान के.एम आणि इतर एअर २०१८ एससी १९३३ (हादिया प्रकरण) येथे भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाने घालून दिलेल्या तत्वांवर तयार केला आहे, ज्यात जोडीदारनिवडण्याचा आणि त्याच्याशी लग्न करण्याचा अधिकार घटनात्मक दृष्ट्या हमी स्वातंत्र्य मानला जात होता. असे करून सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले की, "विवाहाची जवळीक गोपनीयतेच्या मुख्य क्षेत्रात आहे, जी अलंघनीय आहे" आणि "भागीदारांची निवड निश्चित करण्यात समाजाची कोणतीही भूमिका नाही".

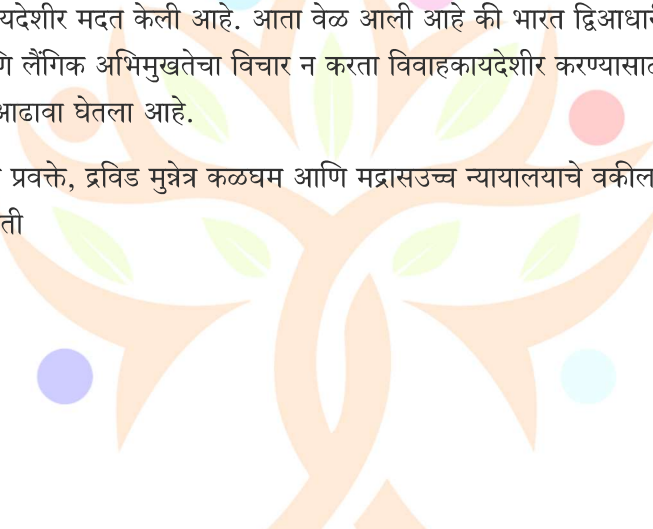
ही प्रकरणे एकत्र वाचण्यापासून एकमेव तार्किक अर्थ, हे स्पष्ट आहे की समलिंगी विवाहांना कोणताही कायदेशीर किंवा वैधानिक बार घटनाबाह्य आणि विशेषतः भारताच्या संविधानाच्या कलम १४, १५ आणि २१ चे उल्लंघन करणे आवश्यक आहे. विवाह हा "जैविक पुरुष आणि जैविक स्त्री" यांच्यातील संबंध आहे, ही केंद्र सरकारची भूमिका आता सक्षम होऊ शकत नाही.

लग्नाची व्याप्ती वाढवणे

धार्मिक विवाहांसह विवाहांचे कार्यक्षेत्र सुधारणा आणि पुनरावलोकनापासून मुक्त असू शकत नाही. हिंदू विवाह कायदा, १९५५ मध्ये सुधारणा करून तामिळनाडूत (आणि त्यानंतर पुदुचेरीमध्ये) आत्मसन्मानविवाहांना कायदेशीर रूप देण्यात आले. द्रविड चळवळीचा भाग असलेल्यांमध्ये सामान्यपणे आयोजित केलेल्या आत्मसन्मान विवाहांनी याजक आणि अग्नी किंवा सप्तपदी सारखी धार्मिक चिन्हे काढून टाकली आहेत. त्याऐवजी, स्वाभिमानविवाह ांना केवळ अंगठ्या किंवा हारांची देवाणघेवाण करणे किंवा मंगळसूत्र बांधणे आवश्यक आहे. हिंदू विवाह कायदा, १९५५ मध्ये आत्मसन्मानविवाह ांना आपल्या छत्राखाली आणण्यासाठी अशा सुधारणांकडे विवाह संस्थेत जातीवर आधारित प्रथा मोडण्याच्या दिशेने एक मजबूत पाऊल म्हणून पाहिले जाते.

त्याचप्रमाणे आज एलजीबीटीक्यूआयए+ समुदायाच्या गरजा समजून घेऊन कायद्याने आता सर्व लिंग आणि लैंगिक ओळखींचा समावेश करण्यासाठी विवाह संस्थेचा विस्तार केला पाहिजे. जगातील किमान २९ देशांनी समलिंगी विवाहाला कायदेशीर कायदेशीर मदत केली आहे. आता वेळ आली आहे की भारत द्विआधारी पलीकडे विचार करतो आणि लिंग ओळख आणि लैंगिक अभिमुखतेचा विचार न करता विवाहकायदेशीर करण्यासाठी त्याच्या विद्यमान कायदेशीर वास्तुकलेचा आढावा घेतला आहे.

मनुराज शुनमुगासुंदरम हे प्रवक्ते, द्रविड मुन्नेत्र कळघम आणि मद्रासउच्च न्यायालयाचे वकील आहेत. वधना भास्कर, वकील यांच्याकडून माहिती

the_thinking_treet3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE